

Арынова Наргиза Сапаралиевнанын 08. 00. 05. – Экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Айыл жергесинин социалдык өнүгүүсүнүн көйгөйлөрү (Кыргыз Республикасынын Ош облусунун мисалында)» деген темадагы диссертациялык ишине расмий оппоненттин

ОЙ ПИКИРИ

1. ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШТЕ КОРГООНУ ӨТКӨРҮҮГӨ УКУК БЕРҮҮГӨ ИШТИН АДИСТИК МЕНЕН ЫЛАЙЫК КЕЛҮҮСҮ.

Арынова Наргиза Сапаралиевнанын «Айыл жергесинин социалдык өнүгүүсүнүн көйгөйлөрү (Кыргыз Республикасынын Ош облусунун мисалында)» деген темадагы сунушталган кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине ылайык келет.

Диссертациялык иште айыл жеринин социалдык өнүгүүсү боюнча теориялык жана практикалык негизде системалык изилдөө жүргүзүлүп, социалдык тармактардын өзгөчөлүгүн эске алуу менен бирге, айыл жериндеги социалдык өнүгүүнүн жакшыртуунун жолдору, мындан сырткары практикалык сунуштар жана аларды Ош облусунун шартында ишке ашырууга боло турган сунуштар иштелип чыккан жана ал 08. 00. 05 – «Экономика жана эл чарбасын башкаруу» адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты болуп, айыл жергесинин социалдык өнүгүү маселелерин комплекстүү изилдөө жана Ош облусунун мисалында социалдык өнүгүүнү жүзөгө ашыруу жолун иштеп чыгуу саналат.

Максатка жетүү үчүн төмөнкүдөй конкреттүү **милдеттер** коюлган:

- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүүнүн маңызын жана мазмунун ачып берүү;
- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүүгө таасир этүүчү факторлорду аныктоо;

- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүү багытындагы эл аралык тажрыйбаларды изилдөө;
- Ош облусундагы айыл жерлериндеги социалдык өнүгүү абалына жана тенденциясына анализ жүргүзүү;
- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүүнүн материалдык базасын чыңдоонун негизги багытын аныктоо;
- айыл жериндеги билим берүү жана саламаттыкты сактоо системаларын жакшыртуу жолдорун иштеп чыгуу;
- айыл калкын социалдык жактан камсыздандырууну өркүндөтүүнүн векторлорун белгилөө.

2. ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИЗИЛДӨӨНҮН АКТУАЛДУУЛУГУ.

Азыркы күндүн шартында көз карандысыз мамлекеттердин социалдык-экономикалык өнүгүшүндө айылдардын социалдык өнүгүүсүн модернизациялоо өзгөчө мааниге ээ. Бул процесстин Кыргыз Республикасы үчүн өзгөчөлүгү болуп, өлкөнүн жалпы калкынын үчтөн эки бөлүгү айыл жеринде жашагандыгы жана элет жергесинде маанилүү көрсөткүчтөгү билим берүү, медициналык, маданият мекемелеринин жайгашкандыгы, ошондой эле социалдык жактан камсыздандыруу саналат.

Изилденип жаткан көйгөй айкын түрдөгү аймактык мүнөзгө ээ. Анткени айыл жергесинин социалдык өнүгүү маселелерин изилдөө аймактык айыл түшүнүгүнүн чегиндеги айыл, район жана башка административдик аймактык бөлүштүрүүнүн ачык-айкын мүнөзүнө ээ болот. Бул маселеге байланыштуу социалдык өнүгүүнү уюштуруу, талдоо жана жыйынтык чыгаруу боюнча Ош облусу жеткиликтүү көрсөткүчкө ээ аймак болуп саналат.

Айыл жергесинин социалдык өнүгүүсү өз кезегинде жалпы аймактык өнүгүүгө, ошондой эле бүтүндөй республиканын өнүгүүсүнө таасирин тийгизет деп ишенимдүү айтууга болот. Анткени, ал табигый-климаттык шартка, айылдын жайгашкан географиялык абалына, транспорттук жана

башка байланыш мүмкүнчүлүктөрүнө байланыштуу өзүнчө өзгөчөлүктөргө ээ.

Башка өзгөчөлүктөрүнөн болуп, билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданий-массалык процесстерди жүргүзүүнү, ошондой эле социалдык камсыздандырууну уюштуруунун спецификасы саналат. Айыл тургундарынын турмуштук тажрыйбалары, каада-салттары, курчаган айлана чөйрөнү кабыл алуусу жана ага ылайык билим берүү системасында билим алышы, ден соолукка кам көрүүсү учурдагы шаар тургундарынан кыйла айырмаланат. Себеби, татыктуу билим алууга жана медициналык кызматты жеткиликтүү пайдаланууга айылдыктардын мүмкүнчүлүктөрү бир топ чектелүү.

Айыл жергесинин социалдык чөйрөсү башка тармактык комплекстер менен тыгыз байланышта болуп, бир аймактын гана өнүгүүсүнө таасирин тийгизбестен, бүтүндөй республиканын социалдык-экономикалык өнүгүшүн кучагына алып өз таасирин тийгизет. Анткени, районду айтпаган күндө да, кайсыл гана айыл болбосун, аймактык жергиликтүү бийлик органдары, республикалык органдар, мекемелер жана экономикалык структуралар менен байланышта иш алып барат. Айрыкча, жаш муундарга орто адистик жана жогорку билим берүүдө, саламаттыкты сактоо тармагынын жана социалдык камсыздандыруу тармагынын кызматтарын пайдаланууда ал байланыш ачык-айкын көрүнөт.

Ошону менен бирге эле рынок мамилесине өтүү шартындагы айыл жергесинин социалдык өнүгүү маселелери жетишерлик окуп үйрөнүлгөн эмес жана өз деңгээлинде изилденбеген. Бул багыттагы илимий макалалар жана илимий эмгектер көп учурда социалдык чөйрөдөгү айрым тармактардын маселелерине гана (билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданият ж.б.) тиешелүү иштелип, айыл жергесинин бөтөнчөлүгү ажыратылып каралган эмес. Ошого карабай калктын айыл жергесинде эки эсе көп жашагандыгына байланыштуу билим берүү, саламаттыкты сактоо,

социалдык камсыздандыруу тармактарын эффективдүү уюштуруу маселеси жаңы мааниге ээ болуп, талдоо жүргүзүлөт.

Жогоруда белгиленген көйгөйлөрдүн актуалдуулугу, теориялык жана практикалык иштелмелердин максатка ылайык жүргүзүлүшү айылдардын мындан ары карай социалдык өнүгүшү боюнча изилдөөнүн темасын аныктап, максатын жана чечүү тапшырмасын белгилейт.

3. ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИЗИЛДӨӨНҮН ИЛИМИЙ ЖАҢЫЛЫГЫ.

Изилдөөнүн илимий жаңылыктарын мүнөздөөчү негизги жыйынтыктар болуп төмөнкүлөр саналат:

- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүүнүн маңызын жана мазмунун ачып берүү менен, ага тиешелүү түшүнүктөргө тактоо киргизүү аркылуу рынок экономикасынын түзүлүшүн эске алып, социалдык өнүгүүнүн мазмундуу мүнөздөмөсүн модернизациялоо зарылдыгына басым жасалды;

- айыл жергесиндеги социалдык өнүгүүгө таасир этүүчү факторлор системалаштырылып, аймактагы социалдык өнүгүүгө сандык жана сапаттык жактан таасир бере турган маселелерине кайрылуу менен, аларды чечүү жолуна өзгөчө көңүл бурулду;

- айыл жергесинин социалдык өнүгүүсүнүн чет өлкөлүк тажрыйбаларын изилдөөнүн негизинде, аларды биздин аймактын шартына ыңгайлаштырып пайдаланууга аракет жасалды;

- социалдык өнүгүүнүн материалдык базасын бекемдөөнүн негизги багыты сунушталды;

- айыл жергесинде билим берүү жана саламаттыкты сактоо системаларын жакшыртуу жолдору иштелип чыкты жана сунушталды;

- айыл калкынын социалдык жактан камсыздандырууну өркүндөтүүгө керек боло турган векторлор аныкталды.

4. ИЗДЕНҮҮЧҮНҮН ДИССЕРТАЦИЯСЫНДА КАЛЫПТАНГАН ЖЫЙЫНТЫКТАР МЕНЕН КОРУТУНДУЛАРДЫН НЕГИЗДҮҮЛҮГҮНҮН ЖАНА ЫРАСТУУЛУГҮНҮН ДЕҢГЭЭЛИ.

Изденүүчүнүн диссертациялык ишинде калыптанган сунуштары, илимий жыйынтыктары жана корутундулары негиздүү жана ырастуу болуп саналат, анткени алар, чет өлкөлүк жана ата мекендик окумуштуу, классиктердин социалдык өнүгүүнү жакшыртуу боюнча фундаменталдык изилдөөлөрү менен далилденген. Тандалып алынган статистикалык, математикалык жана башка усулдар иштеги коюлган милдеттерди чечүүдө мүмкүндүк берди.

Изденүүчүнүн диссертациялык ишиндеги калыптанган илимий жыйынтыктардын, корутундулар менен сунуштардын негиздүүлүгү жана ырастуулугу төмөнкү методологиялык жагдайлар менен аныкталат: изилдөөнүн кылдат жүргүзүлүшү менен; теориялык жагдайларды, иш жүзүндөгү отчеттук маалыматтарды жана методикалык материалдарды окуп үйрөнүлүшү аркылуу; изилдөөнүн жыйынтыктары ар кандай эл-аралык конференцияларда, Кыргыз Республикасынын илимий журналдарында, жыйнактарында апробациялынышы менен.

5. ЖҮРГҮЗҮЛГӨН ИЗИЛДӨӨДӨН КЕЛИП ЧЫККАН ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН ЖАҢЫЛЫГЫН МҮНӨЗДӨӨЧҮ КОРТУНДУЛАР

Изилденген иштин жыйынтыктары, корутундулар жана конкреттүү сунуштар менен аныкталган.

Диссертациянын корутундулары иштин жаңылыгын мүнөздөйт жана жүргүзүлгөн изилдөөдөн келип чыккан.

Биринчи корутунду ырастуу, анткени айыл жеринин социалдык өнүгүүсүнүн териялык мааниси системалык түрдө жалпылаштырылган.

Экинчи корутундуда айыл жеринин социалдык өнүгүүсүнө таасир этүүчү факторлор системалаштырылып анын маанисине теориялык негиздүүлүк берилген.

Үчүнчү кортунуду социалдык өнүгүүнүн эл-аралык тажырыйбаларынын теориялык жана практикалык өзгөчөлүктөрүн биздин өлкөнүн шартына ылайыкташтырып пайдаланууга негизделген.

Төртүнчү корутунду Ош облусунун айыл жерлеринин социалдык өнүгүүсүнө тадлоо жүргүзүү менен, андагы бир катар көйгөйлөрдү ачып көрсөтүүгө негизделген.

Бешинчи кортунду айыл жериндеги социалдык инфраструкта объектилеринин материалдык-техникалык базасын чыңдоонун негизги багыттарына негизделген.

Алтынчы корутундуда айыл жериндеги билим берүү жана саламаттыкты сактоо тармактарын жакшыртуу сунуштары берилген.

Жетинчи кортутундуда айыл калкынын социалдык жактан камсыз болуусун жакшыртуунун жолдору боюнча сунуштары иштелип чыккан.

6. ИЗДЕНҮҮЧҮНҮН ДИССЕРТАЦИЯСЫНДА КАЛЫПТАНГАН, ИЛИМИЙ ЖЫЙЫНТЫКТАРДЫН, КОРУТУНДУЛАР МЕНЕН ЖЫЙЫНТЫКТАРДЫН ЖАҢЫЛЫГЫНЫН ДЕҢГЭЭЛИ.

Иштин жаңылыгы болуп, анда айыл жеринин социалдык өнүгүүсү боюнча системалык жана комплекстүү изилдөөгө аракеттер жасалганы саналат. Мында айыл жериндеги социалдык инфраструкта объектилеринин материалдык-техникалык базасын чыңдоонун негизги багыттары, айыл жериндеги билим берүү жана саламаттыкты сактоо тармактарын жакшыртуу сунуштары, айыл калкынын социалдык жактан камсыз болуусун жакшыртуунун жолдору боюнча сунуштары иштелип чыккан.

7. ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА ПРИКЛАДДЫК МИЛДЕТТЕРГЕ ЫЛАЙЫК КЕЛГЕН АКТУАЛДУУ КӨЙГӨЙЛӨРДҮ ЧЕЧҮҮГӨ АЛЫНГАН ЖЫЙЫНТТЫКТАРДЫН БАГЫТТАЛЫШЫН ЖАНА ИЧКИ БИРИМДИГИН БААЛОО.

Айыл жергесинин социалдык өнүгүүсүн жакшыртуу боюнча коюлган максат, милдеттер, маселенин абалы, изилдөө ишинин багытынын негиздүүлүгү, маселени чечүүнүн методикасын колдонуу, теориялык методдорду жана методикалык болжолдоорду, эсептердин жүргүзүлүүсү ачык жана так калыптанып, изилденип жаткан көйгөйлөрдүн алкагында диссертациялык иштин ар бир бөлүмдүрүндө жазылган илимий

жыйынтыктардын байланышта болуусуна жана ички биримдигине ээ, Иштелип чыккан теориялык шарттар, коюлган милдеттерди чечүүдөгү методологиялык жагдайынын биримдигин камсыз кылат. Жыйынтыктар, коюлган милдеттерди чечүүдө алынган материалдар теориялык-методологиялык жактан жалпыланып, комплекстүү изилдөөнүн негизинде алынды.

8. АЛЫНГАН ЖЫЙЫНТЫКТАРДЫН ПРАКТИКАЛЫК МААНИСИ

Н. С. Арынованын диссертациялык ишинин айыл жеринин социалдык өнүгүүсүн жакшыртуу боюнча иштелип чыккан сунуштары айыл жериндеги социалдык чөйрөнү өнүктүрүү программасын иштеп чыгууда колдонууга болот. Иштин практикалык мааниси, диссертациянын теориялык жоболорунун түзүлүшүнө жана айыл жергесиндеги социалдык чөйрөнүн өнүктүрүүдөгү берилген практикалык сунуштарга ылайык айыл жашоочуларына көрсөтүлүүчү социалдык кызматтын деңгээлинин жогорулашы, ошондой эле билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданият тармактарын жана социалдык жактан камсыздандырууну уюштурууну жакшыртуу сыяктуу иш чаралар кирет.

Н. С. Арынованын диссертациялык ишинин материалдарын ишке ашырууда, изденүүчү үчүн айыл жеринин социалдык өнүгүүсүн жакшыртуу боюнча, теориялык негиздерди жана практикалык сунуштамалдары иштеп чыгууга мүмкүндүк берди.

9. ЭКОНОМИКАЛЫК МААНИСИ.

Негизги теориялык жоболор, жыйынтыктар жана диссертациялык изилдөөнүн натыйжасы менен берилген сунуштар социалдык өнүгүүнүн аймактык жана республикалык масштабдагы социалдык кайра түзүлүштүн эффективдүү варианттарын кошкон долбоорлордун иштелип чыгышына негиз болуп калуу мүмкүнчүлүгүн түзөт.

10. ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ ЖОБОЛОРУН, ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН ЖАНА КОРУТУНДУЛАРЫНЫН ЖАРЫЯЛАНЫШЫНЫН АНЫКТАЛЫШЫ.

Автор тарабынан 8 эмгек ар кандай илимий басылмаларда жана эл-аралык илимий конференциялардын материалдарында жарык көргөн. Алардын ичинен 6 макала Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялык Комиссиясы сунуштаган мезгилдик басылмаларда жарык көргөн.

Изденүүчүнүн жарык көргөн эмгектеринин тизмегин талдоодо, алардын «окумуштуулук даражаны ыйгаруу жөнөндөгү токтомунун жобосуна» толугу менен жооп бере тургандыгын көрсөтөт.

11. ДИССЕРТАЦИЯНЫН МАЗМУНУНУН АВТОРЕФЕРАТ МЕНЕН ДАЛ КЕЛИШИ.

Автореферат диссертациянын мазмунуна дал келет. Коргоодогу негизги элемент болуп саналган иштин мазмунундагы негизги учурлар авторефератка киргизилген. Ошондуктан мындагы диссертациялык иш менен авторефераттын катышындагы талаптар толугу менен чагылдырылган.

12. ДИССЕРТАЦИЯНЫН МАЗМУНУН ЖАНА ЖАСАЛГАЛАНЫШЫ БОЮНЧА КЕМЧИЛИКТЕР.

Каралып жаткан диссертациялык изилдөөнүн жогоруда белгиленип кеткен оң тараптарына карбастан, бир катар кемчиликтер менен да коштолгон.

1) Диссертант тарабынан жогоруда айтылган көйгөйлөрдү чечүүдө эн актуалдуу методдорду жана моделдерди колдоногон. Бирок өз убагында биринчи бөлүмдүн экинчи параграфында келтирилген айыл жериндеги социалдык тармактардын өнүгүүсүн жолго коюуда, айыл калкынын жашоо деңгээлине оң таасир этүүчү башка факторларду да карап чыкса жакшы болмок.

2) Изилдөөнүн статистикалык методун гана колдонбостон, ушуну менен эле бирге калктын социалдык жактан камсыз болушундагы

коэффициенттик көрсөткүчтөрдү пайдалануу жана иштеп чыгуу менен, иштин мындан да натыйжалуу болушун камсыз кылууга болот эле.

3) Ош облусундагы тоолуу аймактардагы айылдардын социалдык көйгөйлөрүнө өзгөчө көңүл буруу менен, тоолуу айылдар үчүн өзүнчө сунуштамаларды иштеп чыгуу керек.

13. ДИССЕРТАЦИЯНЫН П.П 3.2 - 3.14 «ОКУМУШТУУЛУК ДАРАЖАСЫН ЫЙГАРУУ ТАРТИБИ ЖӨНҮНДӨГҮ ЖОБОСУНДА» КӨРСӨТҮЛГӨН ТАЛАПТАРГА ЫЛАЙЫК КЕЛҮҮСҮ.

Диссертациянын түзүлүшү, мазмуну илимий жоболорду чагылдырат, изилдөөнүн жыйынтыктары анын жасалгаланышы боюнча КР ЖАКнын талаптарына жооп берет.

Оппоненттик кылган иш, кандидаттык диссертациялык иште көрсөтүлгөн (п.п 3.2 -3.14 «Окумуштуулук даражасын ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жободо») талаптарга жана адистиктин паспортуна ылайык келет, ал эми Арынова Наргиза Сапаралиевна 08. 00. 05. – Экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты наамын ыйгарыууга ылайыктуу.

э. и. д., профессор

Ж. Т. Тургунбаев

